

René Magritte

en de illusie van de schilderkunst

Dit jaar wordt de vijftigste sterfdag van René Magritte herdacht met tentoonstellingen en boekuitgaven. België's beroemdste surrealistische schilder overleed op 15 augustus 1967 op 68-jarige leeftijd. Hij was - en is - een onnavolgbaar beeldenmaker, en zijn oeuvre blijkt nog steeds springlevend.

TEKST: ERIC RINCKHOUT

Toch blijft de hamvraag: is René Magritte wel een surrealist? Het antwoord is op z'n minst genuanceerd.

Als we Magritte vergelijken met volbloed-surrealisten als Salvador Dalí en Max Ernst blijkt dat hij alvast niet beantwoordt aan twee ba-

sisprincipes van het surrealisme: Magritte schilderde geen droombeelden en hij paste evenmin de 'peinture automatique' toe. Hij werkte niet in een soort trance, waarbij - al dan niet met gebruik van roesverwekkende middelen - de rede werd uitgeschakeld en het Freudiaanse 'onbewuste' vrij spel kreeg. Magritte huldigde integendeel het principe: "L'art de peindre est un art de penser". Vanaf zijn Parijse periode - tussen 1927 en 1930 - bracht hij dan ook hoofdzakelijk filosofische problemen in beeld.

Desoriënterend

Magritte denkt in beelden, zoals hij dat zelf omschrijft, en confronteert de kijker met het mysterie van het dagelijkse leven. Hij onderzoekt problemen zoals het licht, het venster en het gezicht - zowel in de betekenis van 'gelaat' als van 'het zien'. Hij verkent de schilderkunst als illusie, buigt zich over het verschil tussen het onzichtbare en het verborgene, en tussen object en afbeelding, en knipt geregeld de band door tussen een voorwerp en de benaming ervan. Dat laatste heeft Magritte dan weer wel gemeen met de Parijse surrealisten: hij ontwricht logische verbanden en wat wij voetstoots als normaal aanvaarden.

Zijn universum brengt hij op uitermate gedetailleerde, hyperrealistische en bijna fotografisch exacte manier in beeld, waarin de schildertoets, de 'geste' van de kunstenaar, nauwelijks zichtbaar is zodat een wereld ontstaat die herkenbaar en tegelijk 'onmogelijk' is. De wereld van Magritte is bizar, desoriënterend, vol omkeringen en metamorfosen: een vrouw van hout, zwevende bolhoedmannetjes, een reusachtige appel die een hele kamer vult, en een trein die uit een open haard komt gereden. Daarnaast zijn er natuurlijk de woordschilderijen die na de Tweede Wereldoorlog mee de inspiratiebron zouden vormen voor conceptuele kunstenaars als Sol LeWitt, Jasper Johns en John Baldessari.

Magritte is altijd een buitenstaander gebleven - in

alle opzichten - en tussen hem en de Parijse surrealisten, met André Breton op kop, heeft het ook persoonlijk nooit geboterd. In 1948 is het uiteindelijk tot een definitieve breuk gekomen.

Geen gezicht

Magrittes schilderij 'La trahison des images' ('Woordbreuk der beelden') dateert al van 1929 maar het iconische werk wordt bijna een eeuw na zijn ontstaan nog altijd gretig gebruikt, geïmitteerd en geparodieerd. Er zit een heel programma - zeg maar 'concept' - achter, dat opeenvolgende generaties toeschouwers blijft intrigeren. Op z'n minst even sterk is 'Reproduction interdite' ('Verboden af te beelden'), een schilderij dat Magritte in 1937 maakte in opdracht van de excentrieke Londense kunstverzamelaar en dichter Edward James. Het werk behoort nu tot de collectie van Museum Boijmans Van Beuningen in Rotterdam. Magritte en James hadden elkaar in 1936 leren kennen op de International Surrealist Exhibition in Londen. James bestelde meteen drie monumentale schilderijen, een 'grande décoration' voor de balzaal van zijn woonhuis in Londen. Het was de eerste grote opdracht voor Magritte, die tot dan toe weinig had verkocht en uit pure noodzaak samen met zijn broer Paul het reclamebureau Studio Dongo had opgezet.

Edward James was zo tevreden met het resultaat dat hij Magritte de opdracht gaf tot het maken van een portret. Maar met het uitbeelden van gezichten heeft Magritte het altijd lastig gehad. Vaak zitten ze verborgen achter een sluier of een appel.

In 'Reproduction interdite' schildert hij Edward James die in de spiegel kijkt. Maar in plaats van het weerspiegelde gezicht van de geportretteerde is in de spiegel opnieuw de achterkant van zijn hoofd te zien. De titel van het schilderij is dan ook bijzonder ironisch want we zien wel degelijk een 'reproductie'. Magritte wil de idee overbrengen dat een spiegel onbetrouwbaar is, maar misschien

wel in de eerste plaats dat een gezicht weinig of niets prijsgeeft van het karakter of de psyche van de persoon in kwestie. Kortom dat het gezicht zeker niet de spiegel van de ziel is. En dat bij uitbreiding het geschilderde portret al helemaal niets prijsgeeft over de geportretteerde. Daarmee haalt Magritte de opvatting ook onderuit dat een schilderij een venster op de werkelijkheid zou zijn. Opmerkelijk is dat het boek op de schoorsteenmantel wel correct weerspiegeld is. Magritte schilderde 'Les aventures d'Arthur Gordon Pym', de Franse vertaling van een avonturenroman van zijn favoriete Amerikaanse schrijver Edgar Allan Poe, tot in het kleinste detail, inclusief scheurtjes in de rug veroorzaakt door het veelvuldige lezen. Wil Magritte de kijker ervan overtuigen dat de roman wel reëel is - het boek wordt immers als object wel weerspiegeld - en een groter werkelijkheidsgehalte heeft dan een gezicht? Hoe dan ook heeft Magritte een bijzonder mysterieus doek geschilderd dat meer vragen oproept dan beantwoordt.

René Magritte, 'Reproduction interdite', 1937, olieverf op doek, 79 x 65 cm. Collectie Museum Boijmans van Beuningen, Rotterdam. Inv. 2939. © Ch. Herscovici, met toestemming van SABAM, België, 2017.

Meer weten

Lezen

'Magritte ontsluit. Een biografie in 50 beelden' door Eric Rinckhout
Uitgeverij Manteau, Antwerpen
224 pagina's
€ 24,99
ISBN: 9789022333815